

איכה - רש"י

[א](#) [ב](#) [ג](#) [ד](#) [ה](#)

איכה פרק-א

[א] **איכה ישבה בדד.** ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ביתו"ת שני (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש : **בדד.** גלמוד מיושביה : **רבתי עם.** יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו : **היתה כאלמנה.** ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אצלה : **[ב]** **בכו תבכה.** שתי בכיות על שתי חורבנין : **בלילה.** שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציתו בו את האור, דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה באב גרמה להם, דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו : **ודמעתה על לחיה.** מתוך שהיא בוכה תמיד : **כל רעיה.** אוהביה : **[ג]** **גלתה יהודה.** מארצה : **מעני.** מחמת עוני : **ומרוב עבודה.** שהכבידו עליה כשדים : **היא ישבה בגוים.** ובמקום שגלתה וישבה שם לא מצאה מנוח : **בין המצרים.** שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס : **המצרים.** גבולים של שדה וכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב : **[ד]** **באי מועד.** עולי רגלים : **נוגות.** לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הגימ"ל לבדה : **[ה]** **שלו.** יושבים בשלוח : **הוגה.** הדאיבה והוא לשון יגון : **[ו]** **כאילים לא מצאו מרעה.** כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהוחלש כחם ברעב : **לפני רודף.** כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי, שנת גאלי באה חסר כתיב : **[ז]** **זכרה ירושלם בגלותה :** ימי עניה. ימי חורבנה שהביאה לידי עוני : **ומרודיה.** הוא לשון צער כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרים (תהלים נה) אריד בשיחי ואהומה : **כל מחמדיה.** וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם : **שחקו על משבתיה.** שמחו על

שביתת משושה חגה חדשה ושביתה ומ"א דורשו בלשון אחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעיות והיו האומות משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון : **[ח] לנידה**. לגולה לשון נע ונד אישמוב"ר בלע"ז : **ערותה**. קלונה : **נאנחה**. לשון נפעלה שושפי"דר בלע"ז : **גם היא נאנחה**. הוא שם דבר שושפורי"דא : **[ט] טומאתה בשוליה**. לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויין, הרבה עשאתן בגלוי : **לא זכרה אחריתה**. כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחריתם לפיכך ותרד פלאים ירידתם נפלות פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר : **[י] ידו פרש צר**. עמון ומואב : **על כל מחמדיה**. ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט) הנחמדים מזהב הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים כג) לא יבא עמוני וגו' : **אשר צויתה לא יבאו בקהל לך**. אלו עמון ומואב : **[יב] לא אליכם**. לא תהא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ראו מה עשה לי הביטו וראו וגומר : **אשר עולל**. אשר נעשה לי : **אשר הוגה ה'**. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון : **[יג] וירדנה**. וירדה אותה וישבר אותה ע"י רידוי ויסורין לכן הנו"ן דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירענה שהעצם ל' נקבה כמו דאת אומר (יחזקאל לו) העצמות היבשות שבר כל אחת ואחת, ד"א וירדנה כמו (שופטים יד) וירדהו אל כפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו : **[יד] נשקד עול פשעי בידו**. אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פויינט"רינט בלעז נקודים מנומרים ומסומני היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מניינם ותשלומיהם : ישתרגו נעשו קליעות ועלו על צוארי לשון משנה אין משרגין את המטות : **[טו] סלה**. רמס ורפס לשון (ישעיה סב) סולו סולו המסילה : **קרא עלי מועד**. יעידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההוא שתא מלויי מלאה של שנה שנייה לצאתם ממצרים לכך אירע חזרתן של רגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות : **גת דרך**. לשון הריגה כמו (ישעיה סב) פורה דרכתי לבדי כדורך ענבי להוציא יינם כך רמס הנשים להוציא דמם : **[טז] עיני עיני**. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות : **[יז] פרשה ציון בידיה**. כמו (ישעיה כה) ופירש ידיו בקרבו כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומצטער בהם, דבר אחר פרשה ציון לשון שבירה כמו (איכה ד) ופורש אין להם לקבל לנחמו על מת כך חברו מנחם ובלשון משנה פירושו קיימת ומשמעו כאדם המצטער שחובק את ידיו ומשברם, תוספת מצאתי : **צוה ה' ליעקב סביביו צריו**. צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנתרים אותם כמ"ש במסכת קדושין הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי : **לנדה**. לריחוק לבוז : **[יט] קראתי למאהבי**. לאותם שמראים עצמם כאוהבים : **המה רמוני**. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכים אותם דרך עליהם ומראים את עצמם

כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים נודות נפוחים כסבורים שהוא יין ואוכלים וצמאים ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב (ישעיה כא) ביער בערב תלינו וגוי (שם) לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד : **וישיבו את נפשם**. כדי ששיבו את נפשם : **כ** **חמרמרו**. כווצו ויש בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה : **בבית כמות**. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת : **כא** **כי אתה עשית**. אתה. יגרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתייהם ומהתחתן במ אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם : **הבאת יום קראת**. הלואי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי : **ויהיו כמוני**. ברעה : **כב** **תבא כל רעתם לפניך**. יזכו ויפקדו עונותם לפניך : **ועולל למו**. ופעול למו כמו (משלי כ) גם במעלליו יתנכר (ירמיה כא) וכפרי מעלליו :

איכה פרק-ב

א **איכה יעיב**. יאפיל כד"א (מלכים א יח) והשמים התקדרו בעבים : **משמים ארץ**. לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא : **הדום רגליו**. שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש : **ב** **נאות יעקב**. בתי יעקב לשון נוה : **הגיע לארץ**. השפילם לארץ : **חלל ממלכה ושריה**. אלו ישראל שהיו קרויים (שמות יט) ממלכת כהנים : **ושריה**. מדרש אגדה יש אלו שרים של מעלה שהחליפם הממונה על האור מינה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש ובוטחים הם שישביעו את שרי מעלה להצילם מאש וממים ומחרב ועכשו כשהיו משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם : **ג** **השיב אחור ימינו**. השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו : **ד** **דרך קשתו**. לפי שכך דרך קשת שהם חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה : **שפך כאש חמתו**. כך חבור המלה שפך חמתו שהיא כאש כי לא מצינו שפיכה של אש אלא אצל חמה כדכתיב (תהלים עט) שפוך חמתך על הגוים : **ה** **וירב בבת יהודה**. הרבה בכנסת יהודה : **תאניה ואניה**. צער ויללה : **וירב**. נקוד יו"ד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחרים וירב העם ויעצמו מאד נקוד חירק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיבי שפעל שלה בה"א כגון פנה זכה בכה כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א כשהוא מדבר על עצמו נקוד חירק כגון (שמות ז) ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ כגון (שופטים טו) ויפן זנב אל זנב (מלכים ב כה) ויגל יהודה מעל אדמתו (שם יח) ויגל מלך בבל את ישראל אשורה : **ו** **ויחמוס**. לשון כריתה וכן (איוב טו) יחמוס כגפן (ירמיה יג) נחמסו עקביך : **כגן**. כמו שגוזזין ירקות הגנה : **שכו**. מעונתו

שכו כתיב ששיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו נדרש במדרש קינות : **שחת מועדו**. בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר (שמות כה) ונועדתי לך שם : **מלך וכהן**. צדקיהו המלך ושריהו כהן גדול : **[ז]** **נאר**. ביטל וכן (תהלים פט) נארת ברית עבדך : **כיום מועד**. שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה : **[ח]** **חשב ה' להשחית**. זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנאמר (ירמיה לב) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני : **נטה קו**. של משפט ליפרע על עונינו : **מבלע**. מהשחית : **חיל וחומה**. שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה : **[ט]** **טבעו בארץ שעריה**. מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים : **אין תורה**. אין בהם מורה הוראה : **[י]** **ישבו לארץ וגו'**. כמשמעו ומדרש אגדה נבוכדנצר הושיבם לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו בא וישב לו בדפנה של אנטוכיא ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והשיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו צוה ושמטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגרדום : **[יא]** **חמרמרו**. רגזו"לירט בלעז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כווצים ומתחמרמרים : **בעטף**. פשמ"יר : **[יג]** **מה אעידך ומה אדמה לך**. לומר לך מה תתמה על שברך הלא אף לאומה פלונית אירע כמותך : **מה אשוה לך ואנחמך**. כשבאה צרה על אדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומי הם לו : **[יד]** **שוא ותפל**. דברים שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אפלשטרי"מנט : **ולא גלו על עונך**. להוכיח דרכך על פניך : **להשיב שבותך**. לישר משובותיך לשון שובבה, שובבים (ישעיה נו) וילך שובב : **ומדוחים**. הדיחוך מעלי : **[טו]** **שרקו**. נופח בפיו שיבל"יר בלעז ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר חשוב שחרב וכלה : **כלילת יופי**. כל היופי היה שלה : **[טז]** **פצו עליך פיהם**. מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם : **[יז]** **בצע אמרתו**. כלה גזרתו כמו (איוב ו) יתר ידו ויבצעני : **אשר צוה מימי קדם**. שכתוב בתורה (ויקרא כו) ויספתי ליסרה אתכם שבע : **[יח]** **פוגת**. העברה טרישאלמיינט כמו (בראשית מה) ויפג לבו : **בת עינך**. שחור של עין שקורין פרוני"לש : **[יט]** **אשמורות**. שתי חלקי הלילה שהלילה נחלקה לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות : **העטופים**. אשפומי"ן בלע"ז : **[כ]** **עוללי טפוחים**. ילדים רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים בכל יום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו : **אם יהרג במקדש אד' כהן ונביא**. רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות ליואש ועשאוהו ע"א (ד"ה ב כד) ורוח לבשה את זכריה בן

יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה : **[כב]** **תקרא כיום מועד**. כמו קראת ולשון הווה הוא : **מגורי**. שכיני הרעים להאסף עלי להשחית : **אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם**. הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם :

איכה פרק-ג

[א] **אני הגבר ראה עני**. היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי : **בשבת עברתו**. של רודה ומכה הוא הקב"ה : **[ג]** **אך בי ישוב**. אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי : **[ד]** **בלה בשרי**. כמו (ישעיה מ) לבול עץ, ד"א בלה בשרי ועורי כמו (ישעיה נא) והארץ כבגד תבלה כלומר שכבו לארץ חוצות נער וזקן לא היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים : **[ה]** **ויקף**. הקיפני : **ראש ותלאה**. כמו (דברים כט) ראש ולענה, ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין, ותלאה נבוזראדן שגמר המכה בימי צדקיהו והלאני : **[ז]** **גדר בעדי**. עשה חומה לנגדי להיות כלוא : **ולא אצא**. הושיב סביבותי מחנות וגייסות של אורבים : **הכביד נחשתי**. עשה לרגלי נחושתיים כבדים שלא אוכל לילך פיר"יש בלעז : **[ח]** **שתם תפלתי**. סתם חלונות הרקיע בפניה : **[ט]** **נתיבותי עוה**. אם באתי לצאת איני יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואצא דרך עקלתון : **[י]** **דוב אורב הוא לי**. הקב"ה נהפך לי לדוב אורב : **[יא]** **דרכי סורר**. לשון סירים קוצים סורר קוץ אותם מפזר קוצים בדרכי : **ויפשחני**. לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון גמרא האי מאן דפשח דיקלא : **[יב]** **ויציבני כמטרא**. העמידני לנגד חציו לירות בי כמטרא אשני"לא בלעז : **[יג]** **בני אשפתו**. חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קויכ"רא : **[טז]** **ויגרס**. וישבר ודוגמתו (תהלים קיט) גרסה נפשי וכן (ויקרא ב) גרש כרמל : **בחצץ**. אבנים דקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגול"י בתוך הגומות שחופרים בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל יב) עשה לך כלי גולה לשתות בו ללוש בתוכו חרדה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר (שם כ"ד) והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם : **הכפישני**. כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנ"טיר בלעז ויש דומה במשנה (יבמות ק"ו) פישון הגמל במדה הכפושה מדד : **[יח]** **ואמר אבד נצחי**. אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד עולמי וסברי : **[יט]** **ומרודי**. קומפלויי"נט בלעז : **[כ]** **זכור תזכור**. נפשי את עניי ומרודי ותשוח עלי כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא, ומ"א זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ייסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל

תשוּח עלי נפשי עד שתזכור : **[כא]** **זאת אשיב אל לבי**. אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה' אשיב זאת לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי : **[כב]** **חסדי ה' כי לא תמנו**. וכל הענין עד מה יתאוּן וגו' : **כי לא תמנו**. כמו כי לא תמו, ויש מפרשים כי לא תמנו כמו (במדבר טז) האם תמנו לגוע חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו : **[כג]** **חדשים לבקרים**. מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום : **רבה אמונתך**. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו : **[כד]** **חלקי ה' אמרה נפשי**. ה' מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו : **[כו]** **טוב ויחיל ודומם**. וייו של ויחיל יתירה כמו וייו של (בראשית ל"ו) ואיה וענה טוב שיחול אדם וידום ויצפה לתשועות ה' : **[כח]** **ישב בדד**. מי שאירע לו אבל וצרה ישב גלמוד ויצפה לטובה : **וידום**. לשון המתנה כמו (שמואל א יד) אם כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן : **כי נטל עליו**. כי בעל הגזרות נשא עליו הגזירה זו : **[לא]** **כי לא יזנח לעולם אד'**. לכן טוב לידום : **[לב]** **כי אם הוגה**. אם האדם מביא עליו יגון בשביל עונו ואחר כך וריחם כרוב חסדיו : **הוגה ויגה**. לשון תוגה הם : **[לג]** **כי לא ענה**. ויגה בני איש מלבו ומרצונו כי העון גורם : **[לד]** **לדכא תחת רגליו**. מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכה תחת רגליו וגו', ולא להטות משפט גבר וגו', ולא לעות אדם בריבו כל אלה ה' לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן : **[לו]** **לא ראה**. לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו' : **[לז]** **מי זה אמר ותהי**. וגו' : **[לח]** **מפי עליון וגו'**. ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה היא שהיה לי, אין זאת, כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאוּן אדם חי גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאוּן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה, מפי עליון לא תצא אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב"ה (דברים ל') ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו' לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאוּן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו : **[מא]** **נשא לבבינו אל כפים**. כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבינו עמהם לשוב להשיב לבבינו לפני המקום ב"ה. ד"א אל כפים. אל העננים אל שמים כמה דאת אמר (מלכים א יט) והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן (איוב לו) על כפים כסה אור, ומדרש רבותינו נשא לבבינו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו : **[מב]** **נחנו פשענו ומרינו**. זה דרכינו על ידי יצר הרע : **אתה לא סלחת**. ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך : **[מג]** **סכותה באף**. חצצת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו : **[מה]** **סחי ומאוס**. הוא ניע בלשון משנה כיחו וניעו שניסח מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון : **תשימנו**. לשון הווה הוא : **[מז]** **פחד ופחת**. כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה : **השאת**. לשון שאייה כמו השאת : **[מט]** **מאין הפוגות**. מאין חליפין והעברה : **[נא]** **עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי**. ירמיה ממשפחת כהנים היה ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי מכל בנות עירי : **עוללה**.

לשון נוול כמו (איוב טז) ועוללתי בעפר קרני : **מכל בנות עירי**. משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ולעבודת הקב"ה מכל ישראל : **[נג] צמתו בבור חיי**. בבית הכלא : **צמתו**. אסרו כמו צומת הגידין (שיר ד) מבעד לצמתך אישריי"טור : **וידו אבן בי**. על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש : **צמתו בבור חיי**. ואף על פי שצמתו בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי : **[נד] צפו מים וגו'**. שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו מים על ראשו אז אמר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו' : **צפו מים**. אומות העולם : **[נז] קרבת ביום אקראך**. כך היית רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קוראי : **[נח] רבת אד' ריבי**. בימים שעברו : **[נט] ראיתה ה' עותתי**. בצרה הזאת שעוותו בי אויבי : **שפטה משפטי**. כאשר עשית כבר : **[סה] מגנת לב**. שבר לב כמה דאת אומר (הושע יא) אמגנך ישראל (בראשית יד) אשר מגן צריך בידך. ד"א מגנת לב. אוטם הלב צרה ואנחה אשר היא כמגן כנגד לבם, והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה שאין נוי"ן נופלת בו שהנו"ן ביגון אינה שורש אלא כגון נוי"ן של המון מגזרת המו גוים וכגון נוי"ן של קלון מגזרת נקלה וכנו"ן של ציון מגזרת ציה וכן נוי"ן של שברון מגזרת שבר (וכגון נוי"ן של שממון שגעון נ"ל שצ"ל וק"ל) : **תאלתך**. לשון (ישעיה יט) נואלו שרי צוען :

איכה פרק-ד

[א] איכה יועם זהב. קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים (ב יט) הלא היא כתובה על ספר הקינות ועמה חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון : **יועם**. יכהה כמו דאת מתרגם (ויקרא יג) כהה עמיא : **זהב**. מראית פנים המצהיב כזהב : **ישנא**. ישתנה ממראיתו : **הכתם**. קבוצת כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם : **אבני קדש**. בנים המאירים כאבנים טובות ומ"א כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חץ וחץ שנעצו בו היה ירמיהו קוברו במקומה ועליה הוא קורא תשפכנה אבני קדש : **[ב] המסלאים בפז**. המהוללים והנערכים כפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן (איוב כה) לא תסולה בכתם אופיר (שם) בכתם טהור לא תסולה (תהלים סה) סולו לרוכב בערבות לשון הילול וערך הן : **לנבלי חרש**. כדי חרש שנותנים בהם יין כגון נבלי יין (ירמיה כח) ונבליהם ינפצו : **[ג] גם תנין**. אף על פי שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדיו מתוך נרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן : בת עמי לאכזר רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב : **[ה] האמונים עלי תולע**. על בגדי צבעונין : **האמונים**. לשון (אסתר ב)

ויהי אומן את הדסה : **אשפתות**. אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ : **ו** **ויגדל עון וגו'**. פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום : **ההפוכה כמו רגע**. שהרי סדום לא נמשכה צרתם כרגע אחד נהפכה : **ולא חלו בה ידים**. ידי האויב כי ע"י המלאכים נהפכה, ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות : **ז** **זכו נזיריה**. שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי : **אדמו עצם מפנינים**. אותם שהיו מראיהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים : **ח** **משחור**. הוא פחם : **עצם**. לשון מראה כמו (שמות כד) וכעצם השמים לטוהר קו"לר בלע"ז : **צפד**. נקמט ונתחבר ואין לו דמיון : **ט** **שהם יזבו מדוקרים וגו'**. חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב : **מדוקרים**. מבוקעים בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה : **מתנובות שדי**. משרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים רב פרשם ומאוסם : **י** **לברות**. למאכל כמו (שמואל ב יב) ולא ברה אתם לחם (שם ג) להברות את דוד : **יא** **כלה ה' את חמתו**. אשר בערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם : **יג** **מחטאת נביאיה**. של שקר היתה לה הרעה הזאת : **יד** **נעו עורים בחוצות**. כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נשמטים בדם ההרוגים שהיו הרשעים הורגים בתוכה : **נגאלו בדם**. נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם : **טו** **סורו**. מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם : **כי נצו**. לשון סרחון ולכלוך כמו (ויקרא א) כמו מוראתו בנוצתה דמתרגמינן באוכליה כך חברו מנחם : **גם נעו**. נשמטו בדם : **טז** **פני ה' חלקם**. פנים של זעם מאת הקב"ה חלקם והפרידם בגוים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלוותם : **יז** **עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל**. כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם (ישעיה ל) ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמר בהם (ירמיה לו) הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרימה, מצינו במדרש קינות שהיו באים בספינות רמז הקב"ה לים והציף לפנייהם נודות נפוחים כמין מעי אדם ננערים במים אמרו זה לזה הנודות הללו הם אבותינו אנשי מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם : **צפינו**. חכינו : **יח** **צדו צעדינו**. אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו כמו (שמות כא) ואשר לא צדה (שמואל א כד) ואתה צודה את נפשי : **כ** **משיח ה'**. הוא יאשיהו כמו שנאמר (ד"ה ב ל"א) ויקונן ירמיהו על יאשיהו : **בשחיתותם**. בגומות שחפרו : **כא** **שישי ושמחי בת אדום**. נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחרבוהו רומיים : **שישי ושמחי**. לפי שעה אבל סופך שגם עליך תעבור כוס הפורענות ותשכרי ממנו : **ותתערי**. ותקיא כמו (בראשית כד) ותער כדה : **כב** **תם עונך בת ציון**. לקית על כל חטאותיך : **לא יוסיף להגלותך**. מגלות אדום ולהלן עוד :

איכה פרק-ה

[ד] מימינו בכסף שתינו. שהיו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים מהם בכסף : **[ה]** על צוארנו נרדפנו. בעול עבודה קשה : יגענו. לאסוף ממון ונכסים : **ולא הונח לנו.** יגיענו בידינו כי האויבי' גובים וחוטפים הכל במסים וגולגליות וארנוניות : **[ו]** מצרים נתנו יד. דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו : **ולאשור.** שישבעונו בלחמם : נתנו. כמו נתננו דגשות הנו'ין משמשת במקום נו'ין שנייה וכן (ד'יה א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן (בראשית לד) ונתנו את בנותינו לכם : **[ט]** בנפשנו נביא לחמנו. בסכנת נפשנו] היינו מסוכנים כשהיינו מביאי' מזנותינו מן השדה מפני חרב המדבר : **[י]** נכמרו. נתחממו וכן (שם מג) כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הרבה על הכומר של ענבים מכמר בישראל : **זלעפת רעב.** כמו (תהלים יא) ורוח זלעפות לשון שריפה : **[יג]** טחון נשאו. כשהיו האויבים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי לייגעם, וכן בעץ כשלו, כשל כחם, ולשון כשלוך נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ב) ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן (לעיל א) הכשיל כחי : **[יז]** על זה היה דוה לבנו וגו'. על המפורש במקרא של אחריו, על ששם הר ציון ושועלים הלכו בו : **[כ]** אתה ה'. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא : **[כא]** למה לנצח תשכחנו. הלא נשבעת לנו בך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת : **[כב]** כי אם מאוס מאסתנו. בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת : **[כג]** השיבנו ה'. מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת :